

Aspecte critice privind reglementarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare în procedura penală română, cu referințe de drept comparat*

Lect. univ. dr. Voicu PUȘCAȘU**
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

The present Study aims to analyze the law concerning a highly important criminal procedural safeguard, namely the right to silence and the privilege against self-incrimination, especially within the Romanian criminal procedure, with regards to both the old Criminal Procedure Code, but, above all, to the new law concerning the right mentioned, with the entry into force on 1st of February 2014 of the new Code of Criminal Procedure. It aims not only to present the issues of novelty and continuity of national legislation but also, in relation to the standard of the European Court of Human Rights, and by an analysis of other legal systems in countries with a legal tradition of an utmost importance in the criminal procedure, to verify whether the new law meets the expectations of the legislative, namely that of a modern and high-quality justice.

Key words: *the right to silence and the privilege against self-incrimination; the Romanian criminal procedure law; the new and the old Code of Criminal Procedure; comparative criminal procedure law*

Rezumat

Studiul de față își propune să analizeze reglementarea unei garanții procesual penale de prim rang, și anume dreptul la tăcere și la neautoincriminare, îndeosebi în procedura penală română atât în forma vechiului Cod de procedură penală dar, mai ales, a noii reglementări incidente odată cu intrarea în vigoare, la data de 1 februarie 2014, a noului Cod de procedură penală. Se urmărește nu doar a se prezenta aspectele de noutate și

* Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/133255, proiect strategic ID 133255 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

** Cercetător post-doctorat, Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara. Contact: voicu.puscasu@drept.uvt.ro.

continuitate ale reglementării naționale, dar și prin raportare la standardul Curții Europene a Drepturilor Omului, și prin analiza altor sisteme de drept din statele cu tradiție juridică de referință în procedura penală, a se verifica dacă noua reglementare se ridică la nivelul așteptărilor legiuitorului, a unei justiții moderne și de calitate.

Cuvinte-cheie: *dreptul la tăcere și la neautoincriminare; reglementarea procesual penală română; noul și vechiul Cod de procedură penală; drept procesual penal comparat*

I. Considerații introductive

Schimbarea fundamentală pe care dreptul penal și procedura penală română au parcurs-o, prin intrarea în vigoare, la data de 1 februarie 2014, a pachetelor legislative cuprinzând nu doar noile Coduri – penal și de procedură penală¹ – și legile de punere în aplicare a acestora, dar și legile de punere în executare a pedepselor și măsurilor privative și neprivative de libertate oferă un bun prilej de analiză atât a instituțiilor nou introduse, cu care doctrinarul și practicianul român trebuie să se familiarizeze, dar și a celor care, deși existau în vechea reglementare, au suferit transformări, în principal în încercarea de adaptare la exigențele și standardele europene.

Din această secundă categorie face parte și garanția procedurală a dreptului la tăcere și la neautoincriminare. Legiuitorul român, dornic să ridice procedura penală la standardele Convenției europene a drepturilor omului, a considerat că cea mai bună cale pentru atingerea acestui nobil deziderat ar consta tocmai în elaborarea unui nou Cod de procedură penală, astfel după cum s-a reținut chiar în expunerea de motive a proiectului noului Cod de procedură penală: „*Se dovedește imperios necesară adoptarea noului Cod de procedură penală care să asigure crearea unei jurisprudențe unitare la nivel național, cu respectarea celor mai exigente standarde internaționale în materie procesual penală, respectiv standardele Curții Europene a Drepturilor Omului...*”

Proiectul noului Cod de procedură penală are drept scop esențial crearea unui cadru legislativ modern în materie procesual penală, care să răspundă pe deplin

¹ Noul Cod de procedură penală a fost adoptat prin Legea nr. 135/2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 486 din 15 iulie 2010. Prezentul articol are în vedere forma la zi a acestei reglementări, față de modificările legislative intervenite deja, de la momentul publicării în Monitorul Oficial a acestui act normativ.

*imperativelor funcționării unei justiții moderne, adaptate așteptărilor sociale, precum și necesității creșterii calității acestui serviciu public*².

Pentru a înțelege rațiunea și standardul impus de noile dispoziții procesual-penale și a analiza critic evoluția normativă pe care această garanție o înregistrează, se impune a reda, succint, într-o primă fază, câteva aspecte relevante de drept comparat, utile și pentru a avea o reprezentare asupra opțiunii normative îmbrățișată de legiuitorii din alte state în ceea ce privește dimensiunea de consacrare a dreptului la tăcere și la neautoincriminare.

II. Aspecte de drept comparat

În perioada contemporană, este relativ unanim recunoscut că dreptul la tăcere, în dimensiunile în care este recunoscut astăzi, inclusiv de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar mai ales de către majoritatea legislațiilor care consacră, tradițional, acest drept, se datorează sistemului de *common law* și îndeosebi jurisprudenței Curții Supreme a SUA, această din urmă instanță, prin bogata sa jurisprudență clarificând prin valoroase decizii multe dintre aspectele deosebit de problematice apărute în practica penală cu privire la această garanție procedurală. Bogata practică judiciară menționată s-a întemeiat pe prevederea relativ sintetică a amendamentului V al Constituției SUA, care dispune: „...*nicio persoană nu va putea ca, într-o cauză penală, să fie obligată să depună mărturie împotriva sa*”³.

În Canada, Carta canadiană a drepturilor și libertăților, în art. 11 lit. c) consacră dreptul oricărei persoane acuzate de săvârșirea unei infracțiuni de a nu fi constrânsă să dea declarații în procedura pornită împotriva ei cu privire la respectiva faptă⁴. Aceași Cartă, în art. 13 consacră dreptul la neautoincriminare în favoarea martorului: „*Un martor care depune în orice procedură are dreptul ca orice probă incriminatoare furnizată astfel să nu fie folosită pentru a-l incrimina pe acel martor în orice altă procedură, cu excepția uneia pentru mărturie mincinoasă sau pentru oferirea de probe contradictorii*”⁵. Observăm că, dacă acuzatul are dreptul la tăcere, martorul îl are pe cel la neautoincriminare.

² Expunerea de motive poate fi consultată, în integralitate, pe site-ul Ministerului Justiției, la adresa http://www.just.ro/Sections/PrimaPagina_MeniuDreapta/noulcodde_procedurapenala/tabid/941/Default.aspx.

³ În engleză: *nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself.*

⁴ În engleză: *Any person charged with an offence has the right... (c) not to be compelled to be a witness in proceedings against that person in respect of the offence.*

⁵ În engleză: *A witness who testifies in any proceedings has the right not to have any*

În Anglia, reglementarea este mai amplă și ea este conținută în *Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE)*, fiind de interes ultima formă, cea în vigoare din 23 octombrie 2013. Acest act, la rândul său, are două secțiuni de interes: Code of Practice C⁶ (privește interogarea suspectilor de infracțiuni, dar nu de terorism) și Code of Practice H (privește interogarea suspectilor de terorism). Cele două secțiuni sunt foarte cuprinzătoare, având un total de 92 și, respectiv, de 77 de pagini, ceea ce reflectă, în mod cert, interesul crescut al legiuitorului englez pentru aspectele sensibile care privesc interogarea persoanelor suspectate sau acuzate de comiterea unor infracțiuni, în primele faze ale procesului penal, în contactul cu organele de poliție.

Art. 10.1. dispune: „*O persoană cu privire la care există motive de a o suspecta de săvârșirea unei infracțiuni, trebuie să fie avertizată înaintea oricărei întrebări despre infracțiune sau a oricărei alte întrebări suplimentare, dacă răspunsurile pot constitui un temei de suspiciune, pentru ca fie răspunsurile suspectului, fie tăcerea sa (respectiv refuzul sau incapacitatea de a răspunde sau de a răspunde satisfăcător) să poată fi oferită ca probă. Persoana nu trebuie avertizată dacă întrebările sunt pentru alte scopuri...*”, iar potrivit 10.5, avertismentul va îmbrăca forma următoare: „*Nu ești obligat să spui nimic. Dar îți poate dăuna apărării dacă nu menționezi, atunci când ești întrebat, ceva pe care te bazezi mai târziu în instanță. Orice spui, poate fi folosit ca probă*”, însă, conform art. 10.7, formula menționată nu are o formă obligatorie, iar modificările minore ale termenilor acestui avertisment nu constituie o încălcare a Codului, atât timp cât sensul avertismentului se păstrează.

Mai important, însă, art. 10.8 stabilește necesitatea ca „*după orice pauză în interogarea sub avertisment, persoana interogată trebuie să fie avertizată că rămâne sub avertisment. Dacă există vreun dubiu, avertismentul relevant trebuie să fie acordat încă o dată în întregime când interogarea se reia*”. De asemenea, art. 10.10 are o importanță deosebită: „*Când un suspect interogată la o secție de poliție sau la un loc de detenție autorizat, după arest, refuză sau nu reușește să răspundă la anumite întrebări, sau să răspundă în mod satisfăcător, după avertizarea corespunzătoare, o instanță sau un juriu poate să tragă acele*

incriminating evidence so given used to incriminate that witness in any other proceedings, except in a prosecution for perjury or for the giving of contradictory evidence.

⁶ Pe larg, *Code Of Practice For The Detention, Treatment And Questioning Of Persons By Police Officers*.

consecințe care apar adecvate...”. Cu toate acestea, în continuare sunt reglementate cazurile restrânse în care asemenea concluzii pot fi trase.

Sistemele juridice continentale, istoric inchizitoriale, au refuzat vreme îndelungată⁷ să recunoască dreptul la tăcere al suspectului sau acuzatului, deoarece tradiția inchizitorială, concentrată în jurul obiectivului primordial al aflării adevărului, nu a ezitat să transforme ființa umană într-un instrument de obținere a probelor și de realizare a acestui obiectiv.

Acest lucru s-a schimbat, însă, treptat, și, sub autoritatea decisivă a practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, care recunoscuse garanția procedurală sub puternica influență a soluțiilor Curții Supreme a SUA, mai ales din perioada Warren, statele europene au introdus în legislațiile lor această garanție procedurală, de o manieră relativ diversă.

În sistemul Convenției europene a drepturilor omului, deși lipsește o reglementare expresă a acestui drept, acest lucru nu a împiedicat Curtea să îl recunoască. Astfel, în cauza *Saunders c. Marea Britanie*⁸ Curtea afirma că „deși nu sunt în mod explicit menționate în art. 6 din Convenție, dreptul de a tăcea și cel de a nu se autoincrimina sunt standarde generale, unanim recunoscute care stau la baza noțiunii de proces echitabil din art. 6”. În această privință, instanța europeană cu siguranță a avut în vedere faptul că aceste drepturi fuseseră deja consacrate, încă din anul 1966, în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice⁹, care, în art. 14 alin. (3) lit. g) dispune: „Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale are dreptul, în condiții de deplină egalitate... să nu fie silită să mărturisească împotriva sa însăși sau să se recunoască vinovată”.

De asemenea, la nivel european, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a fost prima instanță care a recunoscut, în beneficiul persoanelor juridice, dreptul de a nu depune mărturie împotriva propriei persoane în domeniul infracțiunilor împotriva dreptului concurenței¹⁰.

⁷ Despre un drept la tăcere se vorbește în sistemul francez cu începere din 1897, prin Legea Constans, care acorda inculpatului facultatea de a nu răspunde în fața judecătorului de instrucție – P. Hennion, *Preuve pénale et droits de l'homme*, Atelier National de Reproduction des Thèses, Lille, 1998, p. 11.

⁸ *Saunders c. Marea Britanie*, par. 68, hotărâre a Curții din 17 decembrie 1996.

⁹ Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU, în sesiunea a XXI-a, prin Rezoluția 220A/XXI, la 16 decembrie 1966 și intrat în vigoare la 23 martie 1976. România a ratificat Pactul la 9 decembrie 1974, fiind publicat în Buletinul Oficial nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

¹⁰ Este vorba despre decizia Orkem din 18 octombrie 1989 citată de F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 297.

Puține instituții juridice sunt atât de eterogene la nivelul consacrarilor statale cum este cea a dreptului la tăcere și la neautoincriminare¹¹.

În Franța reglementarea pe acest plan a cunoscut o evoluție foarte interesantă. Legea din 15 iunie 2000 care a instituit măsuri pentru consolidarea prezumției de nevinovăție a modificat art. 63-1 C. pr. pen., prevăzând un avertisment în sensul că „*persoana are dreptul de a nu răspunde întrebărilor care îi sunt adresate de anchetatori*”; textul respectiv a suferit, însă, mai multe modificări ulterioare. Legea nr. 392 din 2011 a adus ultimele modificări acestui articol, astfel că, în forma actuală, se prevede o complexă și imediată înștiințare a persoanei reținute cu privire la drepturile sale, printre care și cu privire la dreptul său ca, „*la momentul audierii, după ce și-a declinat identitatea, să dea declarații, să răspundă la întrebări sau să păstreze tăcerea*”. Persoanei reținute i se permite comunicarea cu un avocat pe o durată maximă de 30 de minute într-un interval de 24 de ore și, dacă solicită, se permite prezența avocatului său la audierea sa, caz în care avocatul va fi așteptat o perioadă de maximum 2 ore de la momentul înștiințării (dacă avocatul sosește după expirarea acestui interval, el poate asista la audiere, dacă persoana reținută solicită aceasta), dar și de la această regulă există excepții, în cazul unor situații de urgență, fie când audierea poate începe imediat, fără a se aștepta prezența avocatului, fie când prezența apărătorului este amânată, pentru o durată ce poate ajunge și la 24 de ore (art. 63-4 și 63-4-2 C. pr. pen.).

De asemenea, potrivit art. 116 C. pr. pen., după efectuarea notificării prevăzute de art. 80-2 (care conține citarea de a se prezenta în fața judecătorului de instrucție și faptele cu privire la care s-a efectuat sesizarea acestuia), judecătorul de instrucție, înainte de a proceda la punerea sub inculpare, procedează la avertizarea celui în cauză, asistat de avocat, în sensul că „*are libertatea de alegere între a tăcea, a da declarație și a fi interogat. Mențiunea acestui avertisment este înscrisă în procesul-verbal. Acceptul pentru interogare nu poate fi dat decât în prezența unui avocat*”. Cu toate acestea, în temeiul art. 117, judecătorul de instrucție poate proceda la un interogatoriu sau la o confruntare de urgență atunci când un martor se află în pericol de moarte sau există riscul dispariției unor probe.

În Italia, C. pr. pen. (*Codice di procedura penale*), forma la zi, prevede în art. 64 alin. (2) că „*nu pot fi utilizate, nici chiar cu acordul persoanei cercetate penal, metode sau tehnici apte să influențeze libertatea sa de autodeterminare sau să altereze capacitatea sa de a-și aminti și de a evalua faptele*”, pentru ca, în alineatul

¹¹ V. Pușcașu, *Prezumția de nevinovăție*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 180.

următor să se prevadă că: „Înainte de începerea interogatoriului, persoana cercetată penal trebuie avertizată că: a. declarațiile sale pot fi întotdeauna utilizate împotriva sa; b. cu excepția dispozițiilor art. 66 alin. (1) (care reglementează obligația de a furniza datele de identificare – n.n.), are dreptul de a nu răspunde la nicio întrebare, dar că, totuși, procesul își va urma cursul; c. dacă va da declarații cu privire la responsabilitatea penală a altor persoane, își va asuma, cu privire la acele fapte, statutul de martor, cu excepția incompatibilităților prevăzute de art. 197...”, iar în alin. 3-bis se prevede faptul că nerespectarea dispozițiilor alin. (3), lit. a) și b) fac inutilizabile declarațiile obținute de la persoana interogată, la fel după cum nu vor putea fi folosite declarațiile date de către persoana în cauză, în contextul lit. c), dacă nu a fost avertizată asupra consecințelor declarației sale.

Dar, foarte important, același Cod, în art. 63 face referire și la declarațiile date de către o persoană care nu este încă cercetată penal sau acuzată, arătându-se că, dacă o asemenea persoană dă declarații în fața unei autorități judiciare sau a poliției judiciare, declarații „din care reies indiciile săvârșirii unei infracțiuni, autoritatea în cauză întrerupe examinarea, avertizând-o că, urmare a unor asemenea declarații pot fi declanșate proceduri de urmărire împotriva ei, și o invită să își desemneze un apărător. Declarațiile anterioare nu pot fi folosite împotriva persoanei care le-a făcut”. Potrivit alin. (2) al aceluiași articol, „dacă persoana trebuia ascultată încă de la început în calitate de acuzat sau de suspect, declarațiile sale nu pot fi utilizate”¹².

De foarte mare interes este și art. 350 C. pr. pen., care, în alin. (5) instituie dreptul organelor de poliție judiciară de a proceda, la locul faptei sau în imediata apropiere a acestuia, la interogarea persoanei cu privire la care se desfășoară activitățile de cercetare, chiar în absența avocatului acesteia, în scopul de a obține informațiile necesare desfășurării imediate a urmăririi penale. Cu toate acestea, alineatul următor prevede interdicția probării și utilizării informațiilor astfel obținute – fără asistența unui apărător. Alin. (7) al aceluiași articol prevede dreptul organelor de poliție judiciară de a primi declarații spontane din partea persoanei cu privire la care se desfășoară activitatea de urmărire, dar acestea nu pot fi folosite în procesul deliberării, cu excepția situației în care sunt utilizate pentru discreditarea altei declarații, legal date¹³.

¹² V. Pușcașu, *op. cit.*, p. 182.

¹³ Doctrina a catalogat protecția oferită de sistemul italian ca fiind cea mai radicală de pe continent. În acest sens, a se vedea S.C. Thaman, *Miranda in Comparative Law*, în „Saint Louis University Law Journal”, volumul 45, nr. 2/2001, p. 592.

În Germania, reglementarea care interesează este cea a art. 163a raportată la art. 136 C. pr. pen. (*Strafprozeßordnung*, StPO). Art. 163a alin. (4) prevede că acuzatul va fi informat cu privire la infracțiunea de care este acuzat când este prima dată interogat de organele de poliție. La prima interogare, suspectului i se vor aplica dispozițiile art. 136 alin. (1), subpar. 2-4, alin. (2) și (3) și ale art. 136a. Art. 136 alin. (1) dispune: „*La începerea primei examinări, acuzatul va fi informat...că legea îi conferă dreptul de a răspunde la acuzație sau de a nu face nicio declarație asupra acesteia și de a se consulta cu un avocat liber ales, chiar înainte de interogare. Va fi în continuare instruit că poate să solicite administrarea de probe în apărare...*” Art. 136a precizează contextul în care voința acuzatului nu mai este liberă, arătându-se faptul că „*libertatea de formare a voinței și de exprimare a acesteia nu poate fi afectată de rele tratamente, oboseala indusă, interferență fizică, administrare de droguri, tortură, inducere în eroare sau hipnoză. Constrângerea poate fi folosită numai atât cât este permisă de Codul de procedură penală. Amenințarea acuzatului cu măsuri care nu sunt permise potrivit acestor dispoziții sau prezentarea posibilității oferirii unui avantaj nereglementat de norme este interzisă*”.

În Spania, art. 396 alin. (1) din Legea de procedură penală (*Ley de Enjuiciamiento Criminal*) dispune: „*Acuzatului i se permite să dea declarații în măsura în care dorește să se exculpe sau să explice faptele...*”; art. 400 prevede: „*Acuzatul poate să dea declarații de câte ori dorește, iar magistratul va primi de îndată declarația dacă are legătură cu cauza*”; art. 520 alin. (2) prevede: „*Orice persoană arestată va fi informată imediat, și într-o manieră în care înțelege...cu privire la drepturile pe care le are, și, în special, cu privire la următoarele: a. dreptul de a păstra tăcerea și de a nu face declarații dacă nu dorește, și de a nu răspunde niciuneia dintre întrebările puse, sau de a afirma că dorește să vorbească numai în fața unui judecător; b. dreptul de a nu face nicio declarație autoincrimatoare și de a nu-și mărturisi vinovăția; c. dreptul de a desemna un avocat și de a solicita prezența lui ca sprijin în timpul interogatoriilor poliției și judiciare...Dacă persoana arestată nu desemnează un avocat, unul îi va fi oficial desemnat*”¹⁴.

În Rusia, art. 49 alin. (2) din Constituția Rusiei (*Konstitutsiia Rossiyskoy Federatsii*), în secțiunea referitoare la drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului, dispune: „*Acuzatul nu va fi obligat să își probeze nevinovăția*”, iar art. 51 alin. (1) prevede: „*Nimeni nu poate fi obligat să ofere probe incrimatoare, nici soțul, soția,*

¹⁴ V. Pușcașu, *op. cit.*, p. 183.

sau rudele apropiate, care vor fi determinate prin lege federală”. Codul de procedură penală (Ugolovno-protsessual'nyy kodeks Rossiyskoy Federatsii) reglementează în favoarea suspectului [art. 46 alin. (4) pct. 2] și a acuzatului [art. 47 alin. (4) pct. 3] dreptul de a da explicații și a furniza probe, în apărare, cu privire la suspiciunea/acuzația existentă împotriva sa sau de a refuza să furnizeze probe. Dacă acceptă să furnizeze probe, el trebuie să fie avertizat că probele sale pot fi folosite în procesul penal și că acest lucru se va realiza chiar dacă ulterior neagă respectiva probă.

De asemenea, Codul de procedură penală, în art. 5 pct. 40 definește imunitatea martorului ca reprezentând „dreptul unei persoane de a nu furniza probe împotriva sa sau a rudelor sale apropiate ori în alte situații indicate în acest act normativ”. Potrivit art. 42 alin. (2) pct. 3 din Cod, persoana vătămată are „dreptul de a refuza să dea declarații autoincriminatorii sau împotriva soțului/soției sale ori a altor rude apropiate al căror cerc este stabilit de art. 5 alin. (4) al Codului¹⁵. Dacă victima este de acord să producă proba, ea va fi avertizată că declarația sa poate fi folosită ca probă în procesul penal, inclusiv în cazul în care, ulterior, își retrage acea declarație”. Același drept este recunoscut, conform art. 44 alin. (4) pct. 7 și părții civile.

Deși reglementările menționate prezintă și notabile diferențe¹⁶, ele conțin și fundamentale asemănări care ne vor folosi în analiza reglementării naționale, pentru a putea oferi un răspuns aspectului supus analizei.

III. Reglementarea de drept intern

Multă vreme, procedura penală română nu a conținut niciun fel de reglementare a dreptului la tăcere și la neautoincriminare și abia relativ recent, această instituție a pătruns ca un veritabil transplant legal¹⁷, prin Legea nr. 281/2003¹⁸, de modificare a Codului de procedură penală. A fost, astfel, modificat art. 70 alin. (2)

¹⁵ Este vorba despre soț, soție, părinți, copii, adoptatori, adoptat, frați și surori de sânge, bunic, bunică și nepot de fiu/fiică.

¹⁶ Pentru o analiză a reglementărilor în materia dreptului la tăcere a se vedea J. Pradel, *Droit penal comparé*, 2e éd., Dalloz, Paris, 2002, p. 501 și urm.

¹⁷ D. Ionescu, *Procedura avertismentului. Consecințe în materia validității declarațiilor acuzatului în procesul penal*, în „Caiete de drept penal” nr. 2/2006, p. 14.

¹⁸ Legea nr. 281/2003 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 468 din 1 iulie 2003. Cu alte cuvinte, au trecut aproape 10 ani de la ratificarea Convenției EDO, pentru ca legislatorul român să înțeleagă necesitatea consacrării acestei garanții fundamentale pentru orice procedură penală modernă.

C. pr. pen., articol care viza procedura ascultării învinuitului și inculpatului, prevăzându-se că „*Învinuitului sau inculpatului i se aduc la cunoștință (...) dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i-se totodată atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa*”.

O altă prevedere care prezintă interes pentru analiza noastră era cuprinsă în art. 143 alin. (3) din același Cod, articol care reglementa condițiile reținerii și care a fost modificat tot prin Legea nr. 181/2003: „*Procurorul sau organul de cercetare penală va aduce la cunoștința învinuitului sau inculpatului că (...) are dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i-se atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa*”.

Tot astfel, vechiul Cod de procedură penală mai conținea o reglementare, cea a art. 322 C. pr. pen., referitor la începerea cercetării judecătorești, articolul fiind modificat și mai recent, prin Legea nr. 356/2006, pentru a lua următoarea formă: „*Președintele...explică inculpatului în ce constă învinuirea ce i se aduce. Totodată, înștiințează pe inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa (...)*”.

S-ar putea ridica întrebarea dacă nu cumva un drept la tăcere și la neautoincriminare a existat implicit în dreptul nostru prin efectul art. 68 C. pr. pen.¹⁹, care avea o vechime mai mare decât dispozițiile legale menționate mai sus.

Considerăm că norma art. 68 nu permitea o asemenea interpretare. Dispozițiile art. 68 C. pr. pen., care sunt menite a asigura doar protecția suspectului sau a acuzatului în fața unor mijloace nepermise de obținere a probelor, nu puteau fi interpretate ca instituind un drept la tăcere în favoarea beneficiarilor lui.

Prin urmare, față de cele de mai sus, puteam trage unele concluzii: mai întâi, este ușor de constatat faptul că reglementările referitoare la dreptul la tăcere al învinuitului și inculpatului erau disparate, fiind cuprinse în instituții fundamentale diferite ale Codului de procedură penală – în materia probelor, a măsurilor preventive și, respectiv, a fazei de judecată. Regretabil, legiuitorul național nu a înțeles să dea acestei garanții procesuale o reglementare unitară, preferabil chiar în materia principiilor generale ale procedurii penale, aspect care i-ar fi consolidat forța juridică.

¹⁹ Acest articol dispune: „*Este oprit a se întrebuița violențe, amenințări ori alte mijloace de constrângere, precum și promisiuni sau îndemnuri, în scopul de a se obține probe.*

De asemenea, este oprit a determina o persoană să săvârșească sau să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe”.

De asemenea, merită observat faptul că reglementările menționate nu au fost introduse simultan în legea fundamentală a procedurii noastre penale, ci disparat, la interval de aproximativ 3 ani, ultima dată legiuitorul înțelegând să includă și o prevedere care să impună această garanție procesuală, în faza de judecată, o bună dovadă a faptului că reglementările anterior introduse prin Legea nr. 281/2003 nu au fost considerate îndestulătoare pentru ocrotirea dreptului la tăcere al inculpatului.

Desigur, și alte critici, mult mai serioase pot fi aduse legiuitorului național de la acea vreme. Astfel, pe toată durata de existență a vechiului Cod de procedură penală a lipsit un text care să reglementeze dreptul la neautoincriminare – îndeosebi cu privire la persoanele ascultate în calitate de martor. Acest fapt, combinat cu existența, în procedura penală, a instituției – relativ ambigue ca natură juridică – a actelor premergătoare începerii urmăririi penale a permis existența unor situații în care, persoane suspectate de săvârșirea unor infracțiuni erau chemate spre a fi ascultate în calitate de martor, pentru ca, după ascultarea lor, să le fie adusă la cunoștință începerea urmăririi penale și, implicit, dobândirea calității procesuale de învinuți.

Trebuie spus, sub acest aspect, că în proiectul de lege privind aprobarea O.U.G. nr. 60/2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală, precum și pentru modificarea altor legi, a existat o dispoziție normativă care interzicea folosirea, în procesul penal, a declarațiilor obținute, în calitate de martor, de la persoane care, ulterior, dobândeau calitatea de învinuit cu privire la aceleași fapte: „*Declarația martorului, față de care s-a dispus începerea urmăririi penale pentru fapte în legătură cu împrejurările asupra cărora a fost ascultat în această calitate, nu poate fi folosită ca mijloc de probă în procesul penal și va fi înlăturată de la dosarul cauzei de către organul de urmărire penală*”. Textul a fost declarat, însă, neconstituțional²⁰, Curtea considerând că el contravenea principiilor independenței judecătorului, aflării adevărului, dreptului la un proces echitabil și principiului dreptății.

Chiar dacă se acceptă că declarația inițială, de martor, nu putea fi folosită în procesul penal, ca probă, persoanelor în cauză le era încălcată *ab initio* garanția procesuală a dreptului la tăcere, câtă vreme ele nu erau avertizate la acel moment cu privire la aceasta și, ulterior declarației inițiale, de regulă nici nu se mai prevalau

²⁰ A se vedea Decizia nr. 59/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 42 din 23 ianuarie 2009.

de această garanție, deoarece, pentru situația lor concretă, ea își pierduse orice rațiune de a fi.

Mai mult, persoana ascultată în calitate de martor, chiar atunci când nu existau suspiciuni împotriva sa referitor la comiterea unei infracțiuni, risca, prin declarațiile sale, la care este obligată²¹, să furnizeze elemente incriminatoare la adresa sa²², câtă vreme nu putea invoca vreo normă legală de drept intern care să o protejeze în acea situație.

Pe de altă parte, în contextul celor de mai sus, trebuie spus și faptul că vechiul Cod de procedură penală, nereglementând instituția suspectului, nici nu prevedea vreun drept pentru persoanele suspectate de comiterea unei infracțiuni, drepturile procesuale născându-se, pentru acestea, de la momentul începerii urmăririi penale *in personam*, când dobândeau calitatea de învinuiți, iar momentul începerii urmăririi penale nu era foarte precis definit, organul de urmărire penală având un drept extins de apreciere – dacă nu chiar discreționar – cu privire la deschiderea acestei faze procesuale, ceea ce a condus inclusiv la situații în care majoritatea probelor erau administrate în faza actelor premergătoare, faza efectivă de urmărire penală fiind redusă la minimum și nemaiputând asigura respectarea garanțiilor procesuale fundamentale pentru persoana învinuită sau inculpată.

Prin urmare, persoanele suspectate de comiterea unor infracțiuni erau lăsate în afara protecției procesuale, inclusiv din perspectiva dreptului la tăcere și la neautoincriminare, fapt care, desigur putea contraveni standardului – trebuie spus, minimal – impus de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care are un instrument mult mai flexibil și nu atât de formal de determinare a momentului de la care o persoană este acuzată de comiterea unei infracțiuni (noțiunea de „acuzat” fiind considerată o noțiune autonomă față de dreptul intern) și, prin consecință, trebuie să i se acorde și protecția garanțiilor recunoscute explicit sau implicit de art. 6 al Convenției europene a drepturilor omului.

O soluție de genul celei adoptate de legiuitorul național, la acel moment, ar fi fost logică doar în situația în care ar fi putut fi folosite ca probe în procesul penal doar declarațiile persoanei cu privire la care s-a început urmărirea penală, ori, opinia exprimată manifest de către Curtea Constituțională, în deciziile sale²³ a fost

²¹ Art. 83 C. pr. pen. dispunea: „*Persoana chemată ca martor este obligată să se înfățișeze la locul, ziua și ora arătate în citație și are datoria să declare tot ce știe cu privire la faptele cauzei*”.

²² În doctrina noastră recentă a fost făcută propunerea de a avertiza și martorul cu privire la drepturile sale. În acest sens, a se vedea O. Predescu, M. Udriou, *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 377.

²³ Decizia nr. 124/2001, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 466 din 15 august 2001. Cu o interpretare total diferită – și laudabilă – a venit, însă, Înalta Curte de Casație și

în sensul că și declarațiile luate în faza actelor premergătoare pot fi folosite ca probe, odată ce sunt consemnate în procesul-verbal.

Firește, remediul față de inadvertențele și lacunele normative menționate rezida tocmai în a da efect direct garanțiilor consacrate în practica Curții Europene a Drepturilor Omului, astfel ca și o persoană ascultată ca martor, care s-ar vedea expusă unui risc de autoincriminare, ori un suspect cu privire la care nu se începuse, încă, formal, urmărirea penală, să poată, în mod legal, să refuze a colabora cu organele statale de anchetă, deși, trebuie spus, strict legal, aceste persoane erau supuse cel puțin riscului de a le fi aplicate sancțiuni pecuniare, sub forma amenzilor judiciare, pentru lipsa lor de colaborare.

Desigur, și acesta se putea dovedi a nu fi un remediu veritabil pentru problema supusă analizei. Este ușor de presupus că majoritatea persoanelor aflate într-o asemenea situație nu au cunoștințele juridice adecvate pentru a invoca efectul direct al practicii Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la dreptul la tăcere. De asemenea, aceste persoane, cel mai adesea, nu beneficiau nici de asistență juridică de specialitate – pentru că nici dreptul la apărare nu le era recunoscut legal, în afara limitelor procesului penal sau pentru persoanele ascultate ca martor în cadrul procesului penal, fiind, deci, foarte ușor expuse riscului prejudicierii intereselor proprii²⁴.

Noul Cod de procedură penală urmează, într-o oarecare măsură, o altă optică. Astfel, foarte important, el include, în art. 10 alin. (4), situat în categoria principiilor generale, un text-cadru, care impune organelor judiciare obligația de a avertiza suspectul sau inculpatul cu privire la existența acestei garanții procesuale: „Înainte de a fi ascultați, suspectului și inculpatului trebuie să li se pună în vedere că au dreptul de a nu face nicio declarație.” Desigur, și acest text poate fi criticat, în primul rând prin aceea că include această garanție procesuală în categoria

Justiție, care, într-un recurs în interesul legii (Decizia nr. XLVIII/2008) a arătat explicit că actele premergătoare nu pot avea calitatea de probe, singurele probe valide fiind acelea obținute în faza de urmărire penală, cu respectarea garanțiilor legale: „Existența și suficiența (...) nu pot fi însă apreciate decât după descoperirea și administrarea lor cu respectarea prevederilor legii, cerință ce nu este susceptibilă de a fi asigurată decât în cadrul urmăririi penale, așa cum se subliniază în definirea obiectului acesteia prin art. 200 din Codul de procedură penală. (...)”

Având rol premergător începerii urmăririi penale, aceste acte fundamentează luarea sau neluarea deciziei de declanșare a urmăririi penale sau, din contră, pentru neînceperea urmăririi penale.

Fără îndoială, în lipsa garanțiilor specifice fazei urmăririi penale, actele premergătoare își păstrează caracterul particular de investigații prealabile, neputând constitui probe în sensul prevederilor art. 63 din Codul de procedură penală”.

²⁴ V. Pușcașu, op. cit., p. 187.

dreptului la apărare, deși, în realitate, ea poate fi considerată fie o garanție de sine-stătătoare a procesului penal, fie una rezultată direct din garanția fundamentală a prezumției de nevinovăție²⁵.

Poate mai pertinent, însă, textul poate fi criticat prin aceea că nu este foarte clar, deoarece nu precizează dacă este vorba despre prima ascultare a suspectului sau inculpatului în respectiva cauză sau despre toate ascultările respectivei persoane în cauza penală care o privește. Vechiul Cod de procedură penală prevedea, în art. 6 alin. (5) că învinuitul sau inculpatul era înștiințat despre dreptul de a fi asistat de către un avocat înainte de a i se lua prima declarație. Noul text nu mai face această mențiune, astfel că el permite interpretarea – corectă din perspectiva modului de funcționare al acestei garanții procesuale – în sensul că suspectul sau inculpatul vor fi avertizați cu privire la acest drept la fiecare ascultare de către organele judiciare.

De altfel, la aceeași concluzie conduce și folosirea sintagmei „suspectului și inculpatului”, astfel că aceeași persoană, inițial suspect, iar ulterior inculpat, va fi, în mod necesar dublu avertizată. Importanța reavertizării suspectului și acuzatului este importantă deoarece această garanție procedurală există pe întreaga durată a procesului penal, în toate fazele acestuia, până la rămânerea definitivă a hotărârii penale de condamnare, astfel că un suspect sau inculpat care a ales la un moment procesual să dea declarații nu a renunțat la acest drept în mod definitiv și poate, oricând, reveni asupra opțiunii sale, iar avertizarea sa ulterioară este necesară pentru a percepe persistența dreptului la tăcere și în fazele ulterioare ale procesului penal.

De asemenea, art. 83 lit. a) din noul Cod, care reglementează drepturile procesuale ale suspectului și inculpatului (prin trimiterea făcută de art. 79 C. pr. pen.) prezintă un deosebit interes pentru analiza noastră, el prevăzând că: „În cursul procesului penal, inculpatul are următoarele drepturi: a) dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa.”

Acesta este singurul text, dintre cele prevăzute de noul Cod de procedură penală, care reglementează un aspect de o maximă importanță a garanției dreptului la tăcere: imposibilitatea organelor judiciare de a trage consecințe defavorabile din tăcerea suspectului sau inculpatului care înțelege să își exercite

²⁵ Pe larg, a se vedea V. Pușcașu, *op. cit.*, p. 193 și urm.

dreptul legal recunoscut. În acest fel, legiuitorul român a aderat total la regula procedurală enunțată (similar altor legiuitori europeni – de ex., celui italian) refuzând să identifice și să prevadă excepții de la aceasta, deși, trebuie spus, ele există nu doar în sistemul de drept englez – astfel după cum s-a menționat, deja, mai sus –, dar chiar au fost recunoscute, cu oarecare reticență, și de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului²⁶.

Regretabil, însă, legiuitorul nu a fost consecvent opțiunii sale, refuzând a insera acest aspect și în articolele care vizează avertismentul pe care organele judiciare îl adresează suspectului sau inculpatului în diferitele momente ale procesului penal, astfel după cum vom vedea în cele ce urmează, ceea ce generează, implicit consecința că organele judiciare, nefiind obligate să formuleze avertismentul în termeni cuprinzători, nici suspectul sau inculpatul nu vor cunoaște acest aspect deosebit de relevant, putând aprecia că se impune a da declarații, tocmai pentru a nu se găsi în situația de a suferi consecințele defavorabile pe care tăcerea le-ar putea naște.

Mai mult, se poate observa, prin compararea cu reglementarea italiană, că legiuitorul nostru nu a mers atât de departe, în protecția acestei garanții procedurale, precum cel italian; astfel, el a ales să reglementeze dreptul la tăcere doar cu privire la suspect sau inculpat, calități care se pot dobândi doar după începerea urmăririi penale *in personam*, respectiv după punerea în mișcare a urmăririi penale, lăsând neacoperite legal situațiile în care informațiile incriminatoare sunt obținute prin interogarea suspectului anterior momentului procesual indicat. Prin urmare, sub acest aspect, legiuitorul român a dat dovadă de o viziune limitată și formalistă, condiționând protecția acestui drept de un moment procesual aflat sub controlul organului de urmărire penală.

O a treia reglementare relevantă cuprinsă în noul Cod de procedură penală este cea a art. 209 alin. (6), potrivit căruia: „*Înainte de audiere, organul de cercetare penală ori procurorul este obligat să aducă la cunoștința suspectului sau inculpatului că are dreptul de a fi asistat de un avocat ales ori numit din oficiu și dreptul de a nu face nicio declarație, cu excepția furnizării de informații referitoare la identitatea sa, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa.*”

²⁶ A se vedea, spre exemplu, cauza *Murray c. Regatul Unit*, disponibilă, în varianta engleză, în baza de date a CEDO – [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Murray"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57980"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

Se poate cu ușurință sesiza asemănarea existentă cu vechiul art. 143 alin. (3) C. pr. pen., legiuitorul alegând să păstreze un text special de consacrare a dreptului la tăcere, într-un articol care reglementează măsura preventivă privativă de libertate a reținerii. Există, însă, și notabile diferențe între cele două texte legale; astfel, noua reglementare precizează explicit că avertizarea suspectului sau inculpatului se realizează înainte de audiere, fapt care reieșea, implicit și în vechea reglementare, mai ales având în vedere și norma menționată a art. 6 alin. (5) sus-menționată, dar această completare își dovedește utilitatea prin raportare și la secunda modificare pe care textul nou o aduce, anume introducerea excepției de la dreptul la tăcere, și anume necesitatea de a furniza informații referitoare la identitatea sa.

Or, din această perspectivă, este evident că organelor judiciare le este impusă mult mai strict obligația de a adresa avertizarea înainte de orice informații ar putea furniza suspectul sau inculpatul în respectiva cauză, inclusiv a celor cu privire la identitatea sa. Altminteri, dacă se acceptă teza contrarie, înseamnă că suspectului sau inculpatului i se poate solicita verbal furnizarea de informații nu doar cu privire la identitatea sa, dar chiar la faptă, iar apoi acestuia să i se adreseze avertismentul – evident, inutil – că are dreptul la un apărător, la a păstra tăcerea, cu excepția furnizării datelor privind identitatea sa – deși acestea erau deja furnizate. Trebuie spus că această fină distincție nu este deloc lipsită de relevanță: purtarea unor „discuții” între suspect sau inculpat și organele de urmărire penală, fără avertizarea acestuia cu privire la drepturile sale, urmată, ulterior obținerii unor informații utile anchetei, de adresarea avertizării menționate de textele legale amintite generează un puternic risc de excludere a probelor astfel obținute – a declarației ulterioare, scrise și consemnate conform legii – a suspectului sau inculpatului, dar și a probelor ulterior obținute în baza acelei declarații, conform art. 102 NCPP. Fără dubiu, legiuitorul nostru poate fi criticat pentru că s-a mulțumit cu introducerea unui text-cadru în materia excluderii probelor ilegal obținute, fără să dea dovadă de aceeași scrupulozitate precum legiuitorul italian, care a indicat expres că acele probe nu pot fi folosite în procesul penal, aspect menționat deja mai sus și asupra căruia nu mai revin.

La acest punct, trebuie introdus în discuție un alt aspect. Noul Cod de procedură penală introduce – ca o noutate procedurală – un articol-cadru în materia dreptului la neautoincriminare al martorului, art. 118, care dispune: *„Declarația de martor dată de o persoană care, în aceeași cauză, anterior*

declarației a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa. Organele judiciare au obligația să menționeze, cu ocazia consemnării declarației, calitatea procesuală anterioară.” După cum se poate observa, acest articol rezolvă unele dintre aspectele care au fost, deja, reliefate problematice, mai ales în vechea reglementare procesual penală; el vine să arunce lumină asupra unei situații relativ obscure, dar care a apărut în practica judiciară, anume cea în care o persoană cumulează, în aceeași cauză, calitatea de martor cu aceea de suspect sau inculpat, indiferent de cronologia în care au intervenit aceste calități. Desigur, la interpretarea noțiunii de „cauză”, se impune a se avea în vedere practica Curții Europene a Drepturilor Omului, care a adoptat o interpretare extensivă și nu a se limita la același dosar – fie de urmărire penală, fie de instanță.

Spuneam că textul este lăudabil deoarece legislația noastră procesual penală nu cunoscuse, până atunci, o reglementare de acest gen; merită remarcat faptul că legiuitorul nostru a îmbrățișat o soluție relativ larg răspândită, anume aceea de a asigura o veritabilă imunitate penală martorului ascultat în condițiile menționate, cu privire la declarațiile sale. În realitate, este vorba despre o astfel de imunitate și nu despre un drept la neautoincriminare; foarte interesant, în forma de proiect a noului Cod, trimisă Parlamentului, reglementarea era total diferită și ea instituia, cu adevărat un drept la neautoincriminare al martorului, similar procedurii penale italiene și americane, prevederea fiind, la acel moment, următoarea: „(1) *Martorul are dreptul de a nu face declarații cu privire la fapte și împrejurări prin care s-ar expune unei investigații penale.*

(2) *Atunci când constată că prin declarația sa martorul s-ar expune unei investigații penale, organul judiciar are următoarele obligații:*

a) *de a comunica martorului că în urma acestor declarații se pot declanșa investigații penale împotriva sa;*

b) *de a aduce la cunoștință martorului dreptul de a nu da nicio declarație cu privire la aspectele care l-ar putea expune unei investigații penale, precum și dreptul de a fi asistat de un avocat.*

(3) *Declarația martorului dată cu încălcarea dispozițiilor alin. (2) nu poate fi folosită împotriva sa”²⁷.*

²⁷ Și acest articol a avut, inițial, în forma publicată pe site-ul Ministerului Justiției, un aspect pozitiv, la care s-a renunțat, în forma trimisă în Parlament. Este vorba despre prevederea, în alineatul secund, la lit. a), a obligației organului judiciar de a întrerupe ascultarea martorului, atunci

Pe de altă parte, trebuie subliniat că textul procedural amintit și intrat în vigoare nu rezolvă, totuși, problema ridicată la acest punct, anume când aceleași persoane, devenită ulterior suspect, nu i se administrează în timp util avertismentul legal, pentru că, în cauză, nu a dobândit, până la acel moment procesual, același fel de calitate în cauză – nici măcar de martor – și furnizează informații organelor de cercetare penală, informații care, ulterior, sunt înregistrate ca declarație și devin, astfel, probă. Va reveni practicii judiciare îndatorirea de a sancționa o eventuală practică – apărută și în alte state, chiar cu bogată tradiție juridică procesual-penală – de a lua secunda declarație prin corelarea ei cu prima, inadmisibilă²⁸. Altminteri, am fi în situația evidentă în care am accepta lezarea iremediabilă a poziției sale procesuale.

Al patrulea text relevant în ceea ce ne privește este conținut în art. 225 alin. (8) din noul Cod, care prevede: *„Înainte de a proceda la ascultarea inculpatului, judecătorul de drepturi și libertăți îi aduce la cunoștință infracțiunea de care este acuzat și dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit împotriva sa.”*

Legiuitorul noului Cod a preferat să introducă un nou text de afirmare a garanției dreptului la tăcere, în materia instituției arestării preventive, aspect care lipsea din vechiul Cod penal. Pe de o parte, introducerea acestui text poate servi drept argument în plus, față de cele deja menționate mai sus, cu privire la necesitatea reavertizării inculpatului, chiar dacă acesta fusese deja ascultat – și, deci, implicit, avertizat deja – asupra acestui drept. Pe de altă parte, nu poate fi exclusă nici ipoteza formulării unei propuneri de arestare preventivă cu privire la un inculpat care nu mai fusese ascultat anterior (de ex., pentru că se sustrăsese urmării penale, el nefiind reținut în cauză), astfel că judecătorul de drepturi și libertăți devine primul organ judiciar care ascultă inculpatul în respectiva cauză, în condițiile în care procurorul nu mai are obligația – pe care o avea sub vechea reglementare – de a asculta inculpatul înainte de formularea propunerii de arestare preventivă. Desigur, pentru această ultimă ipoteză, ar fi fost dezirabil ca și acest text să prevadă, similar celui din art. 209 alin. (6) sus-menționat, excepția furnizării de informații referitoare la identitatea inculpatului, câtă vreme art. 107

când acesta, prin declarația sa, se incriminează. Această obligație se alătură celorlalte două, menținute și în forma actuală a noului Cod, fiind o garanție suplimentară de protejare a persoanei chemate în calitate de martor.

²⁸ În doctrina noastră s-a făcut referire la asemenea declarații ca având o valoare de „simple informații”. A se vedea Gh. Mateuț, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 160.

C. pr. pen., care reglementează sfera întrebărilor privind persoana suspectului sau inculpatului, face referire la prima audiere a acestei persoane, aceste întrebări putând fi reluate ulterior doar atunci când organul judiciar consideră necesar acest lucru.

Un ultim text de referință cu privire la garanția procedurală analizată este cel din art. 374 alin. (2) al noului Cod, care prevede: *„Președintele explică inculpatului în ce constă învinuirea ce i se aduce, îl înștiințează pe inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa, precum și cu privire la dreptul de a pune întrebări coinculpaților, persoanei vătămate, celorlalte părți, martorilor, experților și de a da explicații în tot cursul cercetării judecătorești, când socotește că este necesar.”*

Prin acest text, ne aflăm în prezența unei noi avertizări a inculpatului cu privire la dreptul său de a păstra tăcerea și asupra consecințelor declarațiilor pe care le poate da în cauză. Desigur, și în acest caz, nu poate fi exclusă ipoteza în care persoana inculpată este ascultată pentru prima dată în cauza penală, urmărirea penală desfășurându-se în lipsa sa. Cronologic, acest text urmează art. 372, care impune obligația instanței de a verifica identitatea inculpatului, și face parte din categoria textelor care reglementează fazele inițiale ale judecății, chiar de la primul termen de judecată. Textul subliniază și caracterul specific al acestei garanții procesuale, de a subzista pe toată durata procesului penal, chiar dacă, la un alt moment sau fază procesuală inculpatul exercitase o altă opțiune, alegând să dea declarații.

IV. Concluzii

Încercând să concluzionăm asupra celor de mai sus, în primul rând va trebui să apreciem evoluția reală a legislației procesual penale române, câtă vreme noul Cod de procedură penală aduce unele îmbunătățiri semnificative față de vechea reglementare în materie, pe mai multe paliere, cele mai importante aspecte referindu-se la includerea unui text cu caracter general care instituie dreptul la tăcere al persoane suspectate sau inculpate de comiterea unei infracțiuni, la reglementarea distinctă a categoriei drepturilor procesuale ale suspectului și inculpatului, în categoria cărora este inclus și dreptul la tăcere, dar și la reglementarea dreptului la neautoincriminare al martorului, acest ultim aspect fiind de natură să reducă – chiar dacă nu să înlăture – riscul unor situații de eludare a acestei garanții procesuale.

Cu toate acestea, noua reglementare propusă de Codul de procedură penală nu este la adăpost de orice critici, așa după cum s-a arătat, în scurta analiză de mai sus. Poate o ultimă critică merită menționată la acest punct: legiuitorul român, prin normele edictate, nu a avut nici curajul legiuitorului italian, care a tranșat cele mai stricte reguli, de natură a proteja dreptul la tăcere și neautoincriminare, dar nu a preluat nici viziunea aprofundată asupra acestei instituții procesual penale pe care a exprimat-o legiuitorul englez. Desigur, aceste critici se conturează doar prin raportare la cele mai performante sisteme europene de garantare a dreptului la tăcere și la neautoincriminare. Altminteri, se poate afirma că noua noastră legislație procesual penală se află, în bună măsură, la nivelul multor alte sisteme de drept cu bogată tradiție juridică în materia protejării și garantării drepturilor fundamentale, ceea ce se poate traduce, în principiu, prin atingerea obiectivelor stabilite de către legiuitor, la momentul conceperii noului Cod.

Trebuie spus, în încheiere, că dreptul la tăcere și la neautoincriminare naște multe situații problematice pentru care o reglementare-cadru, de genul celei îmbrățișate de către legiuitorul român, nu poate oferi soluții exprese, revenind practicii judiciare sarcina de a clarifica multe dintre aspectele care, în cele din urmă, vor ajuta la circumstanțierea clară a limitelor acestei garanții procedurale. Dar, cu privire la aceste situații complicate și problematice, voi reveni, cu o analiză distinctă, într-un studiu viitor.